

Керничний Н.І.

ЗВО «Університет Короля Данила»

ORCID ID: 0000-0003-3029-0127

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ НОРМ У ПУБЛІЧНОМУ ТА ПРИВАТНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Актуальність статті полягає в тому, що у сучасних умовах розвитку України, певної нестабільності законодавства та відсутністю чіткої координації між публічним та приватним секторами виникають питання стосовно ефективності заохочувальних механізмів у приватному секторі, а також управління та контролю за їхнім використанням у сфері публічного права. В результаті висвітлення різниць у впровадженні та застосуванні заохочувальних норм у публічному та приватному секторах, а також виокремлення можливих проблем та їх шляхів вирішення, можна розробити ефективні інструменти для регулювання сучасних відносин у різних галузях правової системи України. Мета статті полягає в аналізі та зазначенні особливостей застосування заохочувальних норм у публічному та приватному праві України для визначення їх впливу на сучасну правову систему та практику. Стаття присвячена аналізу особливостей застосування заохочувальних норм у публічному та приватному праві України. Розглядаються концептуальні підходи до визначення рівня ефективності таких норм, а також їх реалізація в сучасних умовах. Стаття висвітлює ключові аспекти заохочувальних механізмів, їх роль у підтримці правомірної поведінки учасників правових відносин та вплив на ефективність функціонування суспільства. Аналізуються відмінності у впровадженні та застосуванні заохочувальних норм у публічному та приватному секторах, а також виокремлюються потенційні проблеми та можливі шляхи їх вирішення. Зроблено висновок, що застосування заохочувальних норм у публічному та приватному праві України відображається в широкому спектрі відносин – від державного управління до господарської діяльності та взаємин між фізичними та юридичними особами. Так, у публічному праві заохочувальні норми можуть мати велике значення для регулювання відносин між державою та громадянами, а також між різними органами влади. Такі норми можуть стимулювати дотримання законодавства, покращення якості державних послуг та забезпечення високого рівня ефективності в сфері державного управління. У свою чергу в приватному праві заохочення визначає мотивацію для дотримання контрактів, виконання зобов'язань та підтримання високих стандартів у господарській сфері. Застосування заохочувальних норм може позитивно позначитися на конкурентоспроможності бізнесу та стимулювати підприємницьку активність. Саме за допомогою аналізу цих аспектів вдається визначити ефективність та недоліки існуючих механізмів заохочення, а також розглядати можливості для подальших покращень в законодавстві та практиці застосування. Такий підхід має стратегічне значення для вдосконалення правової системи та стимулювання суспільного розвитку.

Ключові слова: заохочувальні норми права, правові норми, ефективність правових норм, заохочення, публічне право, галузі приватного права, конституційні норми.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку України, певної нестабільності законодавства та відсутністю чіткої координації між публічним та приватним секторами виникають питання стосовно ефективності заохочувальних механізмів у приватному секторі, а також управління та контролю за їхнім використанням у сфері публічного права. В результаті висвітлення різниць у впровадженні та застосуванні заохочувальних норм у публічному та приватному секторах, а також виокремлення можливих

проблем та їх шляхів вирішення, можна розробити ефективні інструменти для регулювання сучасних відносин у різних галузях правової системи України.

Аналіз досліджень і публікацій. Відповідно до розуміння більшості науковців, які розглядають право як інструмент управління суспільством, ефективність правової норми визначається тим, наскільки успішно вона сприяє досягненню поставлених перед нею цілей. Це означає, що оцінка ефективності норми пов'язана з резуль-

татами та відповідністю досягнутих результатів конкретним цілям правового регулювання.

У сфері заохочувальних норм у публічному та приватному праві проводили дослідження такі науковці Д.А. Козачук, П.М. Рабінович, М.М. Сібільов, Р.Б. Сивий, В. П. Хряпінський, Є.Є. Чернецький, В.П. Шаганенко, тощо. В їхніх наукових доповідях та публікаціях обговорюються аспекти застосування заохочувальних механізмів, їх вплив на відносини в суспільстві та ефективність юридичного регулювання. Ці вчені розглядають питання заохочення через призму різних галузей права, надаючи глибокий аналіз та рекомендації для подальших юридичних удосконалень [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7].

Мета дослідження полягає в аналізі та зазначенні особливостей застосування заохочувальних норм у публічному та приватному праві України для визначення їх впливу на сучасну правову систему та практику.

Виклад основного змісту. Аналізуючи відмінності у впровадженні та застосуванні заохочувальних норм у публічному та приватному секторах, слід звернутися до специфіки цих двох сфер. Юридичне закріплення заохочувальних норм у публічному та приватному праві України на сучасному етапі є актуальним завданням, яке потребує глибокого аналізу та розуміння. Підходячи до заохочення з юридичної точки зору, цей концепт стає не лише інструментом стимулювання для виконання обов'язків, але й ефективним засобом регулювання суспільних відносин у різних галузях юридичної системи.

Так, у працях науковець Р. Сивий в своїх наукових дослідженнях розглядає аналіз концепції, які становлять теоретичну основу для розділення права на приватне і публічне. Він виділяє три основні типи таких концепцій: «матеріальні», «формальні» та «змішані». Цей поділ дозволяє враховувати різні підходи та аспекти у розумінні природи та функцій правових відносин у суспільстві [4, с. 46].

У своїх висловлюваннях П. Рабінович вказує, що в українській юриспруденції надалі будуть застосовуватися терміни «приватне» та «публічне» як методологічні інструменти для аналізу різноманітних правових явищ. Це свідчить про те, що розрізнення між приватним та публічним правом залишається актуальним і в майбутньому буде використовуватися для вивчення та розуміння різних аспектів юридичних відносин [2].

У публічному секторі, де діє адміністративно-правове регулювання, заохочення може

бути пов'язане з виконанням державних функцій та завдань. Тут важливо враховувати публічний інтерес, прозорість, та ефективність використання публічних ресурсів.

У приватному секторі заохочувальні норми часто пов'язані із стимулюванням працівників для досягнення певних так званих «бізнес-цілей» та підвищення продуктивності. Тут елементи ринкової конкуренції, винагороди за результативність та гнучкість у визначенні стимулів можуть мати велике значення.

В галузі приватного права заохочувальні норми відіграють ключову роль у стимулюванні розвитку господарської активності та підтримки взаємодії між суб'єктами господарювання. Наприклад, у цивільному праві ці норми можуть виявлятися через встановлення бонусів за своєчасне та якісне виконання робіт, або застосування штрафів у випадку порушення зобов'язань. Це спрямовано на формування високих мотиваційних стандартів та стимулювання ефективного виконання обов'язків. В контексті дослідження важливо визначити юридичну значимість цих заохочувальних норм для забезпечення мотивації до співпраці та результативного виконання трудових зобов'язань між приватними особами та юридичними суб'єктами [7].

Галузі права, які врегульовують відносини між приватними суб'єктами, діючими в особистих інтересах, формують сектор приватного права. Цей блок охоплює різноманітні аспекти взаємодії між приватними особами, включаючи цивільне право, сімейне право, трудове право та інші важливі галузі.

Необхідно відзначити, що наявність двох підсистем – приватного та публічного права – не виключає можливості публічного характеру приватного права, оскільки останнє є структурною складовою позитивного права. Виділення цих двох підсистем є досить умовним і спрямоване, передусім, на визначення місця і ролі права в загальному механізмі правового регулювання. Такий підхід дозволяє систематизувати та визначити взаємодію різних галузей права для більш ефективного функціонування правової системи.

Як зазначає Савчин М.В. приватне право, яке закріплює права та обов'язки особи, також супроводжується відповідним механізмом примусу стосовно дотримання прав і обов'язків. Однак, на відміну від публічного права, застосування примусу в приватному праві завжди пов'язане з отриманням згоди «постраждалого» суб'єкта або його особистими активними діями у реалізації дер-

жавного примусу. Це розкриває особливість, яка полягає в домінуванні окремих функцій у системі приватного та публічного права [8].

У публічному праві основною характеристикою є прояв охоронної функції, а галузі права, де переважає ця функція, завжди будуть мати публічний характер, оскільки вони, у зв'язку з власною юридичною природою, безпосередньо пов'язані з реалізацією державного примусу. У випадку регулятивної функції права, яка переважає в інших галузях, можна виділити як публічні, так і приватні галузі права.

Як зазначає у своїх працях Ю.І. Бірченко ефективність правової норми не обов'язково пов'язана тільки з позитивними для суспільства результатами. Важливо враховувати, що правова норма може відображати реальність як у відповідності до об'єктивних закономірностей, так і в протиріччі їм. У випадку останнього, норма може виявити певну активність, що заважає розвитку суспільства. Такий варіант ефективності, який можна охарактеризувати як «негативну ефективність», визначається в тому, як дія правових норм веде до віддалення від досягнення визначених нормою права цілей [9].

Спеціальні правові положення, які встановлюють і закріплюють заохочувальні норми для учасників правовідносин, існують як у сфері державного регулювання, так і в приватному секторі. Різноманітність таких положень у різних галузях права в Україні свідчить про їх важливість та вплив на різні аспекти суспільства.

Деякі із вчених розглядають заохочення як особливу форму управлінського державного впливу, яка не тільки не підпорядковує, але й специфічним чином направляє волю особистості на такі дії, які є корисними для інтересів колективу і суспільства, що вказує на взаємозв'язок заохочень з державною владою, при цьому заохочення не є підпорядкованим.

У публічному праві, наприклад, заохочення може набувати форми державних нагород, фінансових стимулів, соціальних пільг тощо. Такі законодавчі акти, як наприклад «Про державні нагороди України», чітко визначають порядок встановлення та нагородження громадян за певні досягнення чи заслуги. З іншого боку, у приватному праві, заохочення може базуватися на контрактах, договорах про працю, або включати в себе фінансові бонуси, підвищення соціальних гарантій тощо.

Одним із важливих аспектів є взаємодія заохочувальних норм із обов'язковими вимогами правової системи. Питання про співвідношення між

правовим заохоченням та загальними принципами правової системи, такими як справедливість і рівність перед законом, потребує ретельного аналізу та вирішення. Важливо, щоб заохочення не порушувало основні права і свободи громадян, але стимулювало їх до досягнення високих результатів та ефективної поведінки в межах закону. З свого боку, заохочувальна норма повинна гарантувати від держави винагороду за вчинені суспільно корисні дії.

Дослідження та систематизація заохочувальних норм у різних галузях права в Україні є важливим завданням, спрямованим на підвищення ефективності правового регулювання та забезпечення його відповідності вимогам справедливості, прозорості та виключення можливості зловживань. Акцент на вдосконалення законодавства та уточнення критеріїв заохочення може відігравати ключову роль у забезпеченні надійного та справедливого функціонування системи стимулювання в рамках правового простору, саме тому пропонуємо розглянути закріплення заохочувальних норм на найвищому державному рівні, зокрема на прикладі галузі конституційного права.

У контексті незалежної України, О.І. Степанюк виступав як один із першочерговців у дослідженні норм конституційного права на рівні монографії. Він не обмежувався лише теоретичними аспектами конституційного права, але також приділяв увагу практичному застосуванню його норм в умовах незалежності [10].

Зазвичай, у конституційних текстах безпосередньо не включаються заохочувальні норми в тому розумінні, як у інших галузях права. Однак у конституціях можуть міститися положення, що стимулюють виконання конституційних обов'язків та сприяють правозахисту. Заохочувальний характер може проявлятися у наголошенні на важливості дотримання конституційних норм для зміцнення правової держави та захисту прав і свобод людини.

В конституційному праві використання заохочень має винятковий характер, і це обумовлено особливостями їх урегулювання в чинному законодавстві, так у конституційному законодавстві України заохочувальні норми виявляються поодинокими. Наприклад, відповідно до пункту 25 частини першої статті 106 Конституції України, Президент України має право нагороджувати громадян державними нагородами та встановлювати президентські відзнаки, а також здійснювати їхнє нагородження [11].

Подібні заходи заохочення є важливим елементом конституційного права, спрямованим на забезпечення високого рівня професійності та кваліфікації осіб, які займають ключові посади у сфері правосуддя та конституційного контролю. Проте слід враховувати, що конкретність та кількість заохочувальних норм може змінюватися в залежності від різних політичних та правових чинників у різні періоди розвитку країни.

У рамках заохочувальних норм конституційного права слід акцентувати обмеженість кількості суб'єктів, які володіють повноваженням застосовувати ці норми. Наприклад, для вирішення питань, пов'язаних із застосуванням заохочень до Президента України, існує спеціальна Комісія державних нагород та геральдики при Президентові. З іншого боку, делегування вирішення подібних питань на повноваження кадрових служб відповідних органів виконавчої влади свідчить про процес децентралізації та розподіл обов'язків у системі державного управління [12].

Заохочувальні норми у конституційному праві вирізняються особливою юридичною природою, оскільки вони не лише регулюють взаємодію органів влади та громадян, а й стають ключовим компонентом самої конституційної системи в Україні. Ці норми виходять за рамки юридичного структурування, впливаючи на соціальні відносини та активно сприяючи формуванню правової культури в суспільстві. Їхня роль полягає не лише у визначенні прав та обов'язків, а й у стимулюванні громадян до активної участі у правовому процесі та відповідальній поведінки.

Так, заохочувальні конституційно-правові норми є важливим елементом системи конституційного права України, який має значний вплив на правову свідомість суспільства. Вони визначаються як правила поведінки, що спрямовані на заохочення учасників конституційних відносин до легітимної правової поведінки, сприяючи таким чином утвердженню конституційних ідеалів, захисту прав людини і громадянина, а також розвитку демократичної та правової держави в Україні. Ці норми встановлюються народом, державою або іншими суб'єктами конституційного правотворення з метою стимулювання відповідної поведінки та досягнення вищих цілей суспільства.

Разом з тим, варто зазначити, що у застосуванні заохочувальних норм у конституційному праві можна стикатися з рядом проблем. Одна з проблем полягає в тому, що заохочувальні норми можуть бути сформульовані неоднозначно,

що ускладнює їх інтерпретацію та застосування. А у разі недостатньої об'єктивності критеріїв заохочення може виникнути ситуація, коли рішення про заохочення базується на суб'єктивних оцінках чиновників, що може призвести до несправедливості. Відсутність адекватного контролю за застосуванням заохочувальних норм може сприяти їхньому неналежному використанню або зловживанню. Заохочувальні норми можуть суперечити іншим конституційним нормам або принципам, що ускладнює їхню реалізацію.

Розв'язання цих питань вимагає уважної роботи та впровадження заохочувальних механізмів, а також системи контролю та оцінки їх ефективності. Важливо уточнити та чітко сформулювати заохочувальні норми, щоб уникнути їхньої неоднозначності та сприяти їхній правильній інтерпретації, а встановлення об'єктивних та прозорих критеріїв заохочення допоможе зменшити суб'єктивізм та забезпечити справедливість у прийнятті рішень. Вирішення подібних проблем може потребувати вираженої політичної волі та проведення необхідних правових реформ з метою покращення системи заохочення та забезпечення її відповідності конституційним цілям.

Однак варто зауважити, що в загальному в галузях публічного та приватного права потенційні проблеми можуть виникнути у випадку невідповідності заохочувальних заходів конкретним цілям чи потребам сектору. Недостатня прозорість чи корупційні ризики також можуть ускладнити ефективне впровадження заохочення.

Розглянемо конкретні приклади впровадження заохочувальних норм у публічному та приватному секторах. У сфері публічної служби може бути визначено заохочення для службовців, які активно здобувають нові знання та навички через участь у навчальних програмах та тренінгах. Ефективність використання бюджетних коштів (державні працівники можуть отримувати бонуси за раціональне використання бюджетних ресурсів та вдосконалення ефективності адміністративних процесів).

Підприємства часто встановлюють системи премій для працівників, які досягають конкретних цілей або перевищують встановлені стандарти продуктивності. На прикладі зарубіжного досвіду великі корпорації можуть надавати своїм працівникам можливість придбати чи отримати акції компанії як частину системи заохочення, зростаючи їхній інтерес у розвитку бізнесу.

Заохочувальні норми в приватному праві можуть виявлятися в положеннях про премії

та бонуси для працівників, передбачених у трудових договорах та актах роботодавця. Приватні підприємства можуть отримувати податкові пільги за реалізацію певних проектів, наприклад, інвестицій в екологічно чисті технології чи розвиток соціально важливих сфер. У сфері державної служби передбачені заохочувальні заходи, такі як надання премій за досягнення результатів, що сприяють ефективності виконання державних функцій.

Заохочувальні норми можуть аналізуватися в контексті гарантій громадянських прав та свобод, наприклад, вільного підприємництва чи доступу до освіти. Заохочення до використання ефективних та інноваційних методів може виявлятися в законодавстві щодо регулювання господарської діяльності.

Ці приклади вказують на різні сфери використання заохочувальних норм у приватному та публічному праві України, а також їхнє значення в теорії держави та права для досягнення певних соціальних та економічних цілей.

Висновки. Отже, застосування заохочувальних норм у публічному та приватному праві України відображається в широкому спектрі відно-

син – від державного управління до господарської діяльності та взаємин між фізичними та юридичними особами.

Так, у публічному праві заохочувальні норми можуть мати велике значення для регулювання відносин між державою та громадянами, а також між різними органами влади. Такі норми можуть стимулювати дотримання законодавства, покращення якості державних послуг та забезпечення високого рівня ефективності в сфері державного управління.

У свою чергу в приватному праві заохочення визначає мотивацію для дотримання контрактів, виконання зобов'язань та підтримання високих стандартів у господарській сфері. Застосування заохочувальних норм може позитивно позначитися на конкурентоспроможності бізнесу та стимулювати підприємницьку активність.

Саме за допомогою аналізу цих аспектів вдається визначити ефективність та недоліки існуючих механізмів заохочення, а також розглядати можливості для подальших покращень в законодавстві та практиці застосування. Такий підхід має стратегічне значення для вдосконалення правової системи та стимулювання суспільного розвитку.

Список літератури:

1. Козачук Д.А. Заохочувальні адміністративні процедури : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2010. 18 с.
2. Рабінович П. М. Приватне й публічне у природному праві та українському законодавстві. *Юридична Україна*. 2004. № 6. С. 27–34.
3. Сібільов М. М. Загальна характеристика сфери приватного права. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 2. С. 123–141.
4. Сивий Р. Б. Основні критерії поділу позитивного права на приватне та публічне : порівняльний аналіз. *Юридична Україна*. 2004. № 8. С. 46–54.
5. Хряпінський П. В. Ефективність заохочувальних кримінально-правових норм: деякі пропозиції щодо вдосконалення законодавства. *Право України*. 2009. № 10. С. 170–174.
6. Чернецький Є.Є. Публічне адміністрування заохочень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 21 с.
7. Шаганенко В.П. Роль та значення принципів права в системі права. *Альманах права*. 2012. № 3. С. 303–309.
8. Савчин М. В. Порівняльне правознавство. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 288 с.
9. Бірченко Ю.І. Визначення поняття ефективності правових норм. *Наукові записки*. Том 19. Спеціальний випуск. 2001. С. 200–203.
10. Степанюк О.І. Норми конституційного права України : монографія. Чернівці : вид-во ЧДУ. 1994. 91 с.
11. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
12. Питання комісії державних нагород та геральдики : Указ Президента України від 13.08.2019 року № 595/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595/2019#Text>

Kernychnyi N.I. FEATURES OF THE APPLICATION OF ENCOURAGING STANDARDS IN THE PUBLIC AND PRIVATE LAW OF UKRAINE

The relevance of the article lies in the fact that in the modern conditions of Ukraine's development, a certain instability of legislation and the lack of clear coordination between the public and private sectors, questions arise regarding the effectiveness of incentive mechanisms in the private sector; as well as management and control over their use in the field of public law. As a result of highlighting the differences in the implementation and application of incentive norms in the public and private sectors, as well as highlighting possible problems and their solutions, it is possible to develop effective tools for regulating modern relations in various branches of the legal system of Ukraine. The purpose of the article is to analyze and specify the features of the application of incentive norms in the public and private law of Ukraine in order to determine their impact on the modern legal system and practice. The article is devoted to the analysis of the features of the application of incentive norms in the public and private law of Ukraine. Conceptual approaches to determining the level of effectiveness of such norms, as well as their implementation in modern conditions, are considered. The article highlights the key aspects of incentive mechanisms, their role in supporting the lawful behavior of participants in legal relations, and their impact on the effectiveness of society's functioning. Differences in the implementation and application of incentive norms in the public and private sectors are analyzed, as well as potential problems and possible ways to solve them are highlighted. It was concluded that the application of incentive norms in public and private law of Ukraine is reflected in a wide range of relations – from state administration to economic activity and relations between individuals and legal entities. Thus, in public law, encouraging norms can be of great importance for regulating relations between the state and citizens, as well as between different authorities. Such norms can stimulate compliance with legislation, improve the quality of public services and ensure a high level of efficiency in the field of public administration. In turn, in private law, the incentive determines the motivation to observe contracts, fulfill obligations and maintain high standards in the economic sphere. The application of incentive norms can positively affect business competitiveness and stimulate entrepreneurial activity. It is through the analysis of these aspects that it is possible to determine the effectiveness and shortcomings of existing incentive mechanisms, as well as consider opportunities for further improvements in legislation and application practice. This approach is of strategic importance for improving the legal system and stimulating social development.

Key words: *encouraging norms of law, legal norms, effectiveness of legal norms, encouragement, public law, areas of private law, constitutional norms.*